

EGY POSZTSZOCIALISTA KVÁZIJÓLÉTI ÁLLAM ADÓRENDSZERÉNEK SAJÁTÓSSÁGAI, A KORASZÜLÖTTség HATÁSA AZ ADÓTERHELÉSRE

A makrogazdasági költségvetési korlát megkeményítésével előálló, az államháztartási kiadások mértéke és az adóbevételek közötti mérlegazonosság tényét a magyarországi gazdaságpolitika nem kellő mértékben tudatosítja, az európai átlagnál – egzisztenciális okok mellett a szocializmus örökségeként – nagyobb mértékű biztonságra vágyó állampolgár pedig nem kívánja megérteni. A tanulmány az államháztartási kiadások és az adóterhelés közötti összefüggések feltárására törekszik. Az államháztartási kiadások túlterjeszkedtségének tulajdonítja a különböző gazdasági szereplők adóterhelésében tetten érhető különbségeket, egyúttal az adóterhelésbeli különbségekből eredteteti a rejtett gazdaság, az adócsalás, valamint a feketén foglalkoztatás magas magyarországi arányát. A redisztribúció mértékének, valamint az egyes igazgatási területekre fordított kiadási mértékeknek a bemutatásán túl az állam társadalmi és gazdasági szerepvállalásának irányelveiből is mutat valamit.

1. BEVEZETÉS

Az állam társadalmi és gazdasági szerepvállalásának szükséges mértéke évszázadok óta a közéleti gondolkodókat foglalkoztató kérdés. Amióta kialakultak a közösségi együttélés szervezett keretei, a közösséget kormányzó erők által ellátott funkciókat és feladatokat, valamint azok megszervezésének módját folyamatos diskurzus kíséri. A diskurzus megnyilvánulási formáit tekintve meglehetősen széles körű: a szerepvállalás mértéke filozófiai, jogi, politikai, kulturális, gazdasági, valamint etikai – és minden bizonnyal itt fel nem sorolt egyéb – szemszögből egyaránt vizsgálható és értékelhető. A tanulmány a fentiek közül a közgazdasági megközelítést vallja magáénak.

A modern vegyes gazdaságokban – amelyekben együtt él a piac és az állam, ezáltal pedig egyaránt jellemző a piaci és a bürokratikus koordináció – az állami szerepvállalás mértéke szükségszerűen a közéleti gondolkodás tárgya. A bürokratikus koordináció dominálta önkényuralmi rendszerekben – például a klasszikus szocializmus időszakában Kelet-Közép-Európa országaiban, így Magyarországon is – a tervutasítás eredményezte centralizáció, valamint a kizárólagos állami tulajdon annálhathatta, az egypártrendszerű politikai berendezkedés logikája pedig szükség-

A tanulmány a Pallas Athéné Domus Animae Alapítvány támogatásával készült. A kézirat véleményezése során meghatározó segítséget nyújtott Papp József, a témakörrel kapcsolatban folytatott személyes beszélgetések során pedig Kornai János. A tanulmányban előforduló hiányosságokért azonban kizárólag a szerző felelős.

szerűen annulálta is a szerepvállalással kapcsolatban felmerült gondolatokat. A piaci koordináció erőteljesebb megjelenését követően azonban a szocialista berendezkedésű államokban is újra megjelenik a kapitalista államokban a jóléti rendszerek kiépülésével egyre számottevőbbé váló állami szerepvállalással kapcsolatos közéleti gondolkodás.

A szerepvállalás mértékéről vitatkozó felek között egyetértés mutatkozik abban, hogy az európai modern társadalmakban – valamint a modernitásra törekvő, a szocializmusból a kapitalizmusba történő átmenetet részben még napjainkban is átélő kelet-közép európai országokban – *az állam társadalmi és gazdasági szerepvállalásának ténye megkerülhetetlen jelenség*. Az egyes államoknak a monopolisztikusan végrehajtott jogalkotási, igazgatási, hon- és rendvédelmi feladatok megvalósításán túl aktív szerepet kell vállalnia a közoktatás és köznevelés, a felsőoktatás, a kultúrákövetítés, az egészségügyi és szociális ellátás, a foglalkoztatás, valamint a nyugellátás területén egyaránt. A különböző igazgatási területekhez köthető jelenlét gazdasági szempontból ráadásul az egyes területek szintjén nem izolálható, az igazgatási területek közötti átfedések és kapcsolatok következtében az egyes területeken történő megjelenés egyaránt determinisztikus kötelezettséget jelent más területeken történő szerepvállalásra [Barr, 2009]. A szembenállás tehát nem a jelenlét elfogadásában önmagában, hanem a jelenlét mértékében és a beavatkozási módok kijelölésében ölt testet. A különböző álláspontok visszaköszönnek a jóléti rendszerek tipizálási igényében [Esping–Andersen, 1991]. A hazai szakirodalomban az egyes államok jóléti intézményrendszerének kiépítését és működtetését érintő – sok esetben eltérő vélemények ütköztetésén alapuló – „útkeresés” szintén megjelenik [Nagy, 1998; Gedeon, 2001; Lengyel–Rostoványi, 2001]. Az „útkeresés” során központi szerepet tölt be az átmenetgazdaságból eredő gazdasági egyensúlytalanságoknak és modelleknek [Kornai, 2004; Csaba, 2007; Juhász 2010], valamint azok fiskális összefüggéseinek [Györffy, 2007; Muraközy, 2007] vizsgálata. A gazdasági nehézségekre, illetve lehetőségekre reagáló vállalati magatartás elemzése pedig egyaránt középpontba kerül [Janky–Lengyel, 2004; Papp 2011]. A mikroszinten tanúsított magatartásnak ugyanis értelemszerűen makrogazdasági következményei vannak.

A tanulmány a leírt logikai kerethez illeszkedik, néhány, az átalakulással együtt járó magyarországi fiskális jellemző bemutatására és értékelő elemzésére törekszik. Középpontjában az *adóterhelés*, valamint az *államháztartási kiadások* alakulásának bemutatása és a köztük lévő összefüggések feltárása áll. Az adórendszer adóterhelésben tetten érhető sajátosságait az államháztartási kiadások túlterjeszkedtségéből – Kornai János kifejezésével élve: a koraszülött jóléti államból [Kornai, 1993] – eredezteti. A jelentékeny mértékű adóelkerülést és feketén foglalkoztatást [Krekó–P. Kiss, 2007; Papp 2008] pedig az egyes gazdasági szereplők adóterhelésében megmutatkozó különbségeknek tulajdonítja. E tekintetben a tanulmány az állam gazdasági szerepvállalásának kizárólag egy töredékével foglalkozik. Ugyanakkor annyiban túlmutat a szimpla fiskális szakpolitikai megnyilvánulásokon, hogy a redisztribúció mértékének és az adófizetésben résztvevőkre kirótt „arányoknak”, valamint az egyes igazgatási területekre fordított kiadási mértékeknek a bemutatásával az állam társadalmi és gazdasági szerepvállalásának *irányelveiből* is mutat valamit.

2. POSZTSZOCIALIZMUS ÉS „FELEMÁS” KORASZÜLÖTTség

Az állam társadalmi jelenlétének és gazdasági aktivitásának leírására közkedvelt mutatószám az *államháztartási kiadások GDP-hez viszonyított aránya*. A mutatószám ugyan nemzetközileg és hazai viszonylatban is szívesen alkalmazott, egyúttal azonban alapvető kritikákkal – amelyekre Kornai János hívta fel nyomatékosan a figyelmemet – is szembesül. Az állami beavatkozás mértékének leírására történő használatát megnehezíti többek között – a válságperiódusokban meglehetősen volatilitást mutató GDP alkalmazásából következő – robusztusság hiánya. E tanulmány szerzője ugyanakkor eltekint a mutatószámmal kapcsolatban megfogalmazható módszertani problémáktól, nem törekszik módszertani forradalomra. Abból kiindulva, hogy mondanivalója érzékeltetéséhez a nemzetközi gazdaságstatisztikai térben aktuálisan jobb mutatószám nem áll rendelkezésre, maga is beáll a sorba, és az elfogadott módszertan alkalmazásával támasztja alá mondanivalóját.

Az 1970-es évektől kezdődően, a jóléti államok kiépülésével egyidejűleg, az európai államok államháztartási kiadásaiban jelentős növekedés érhető tetten. A GDP-arányos államháztartási kiadások növekedése megszakad az 1990-es évek közepén, és a 2008-as pénzügyi és reálgazdasági válság bekövetkeztéig egy – országonként eltérő mértékű – *moderációs folyamat* jellemző [Muraközy, 2012]. A világgazdasági válság – abból következően, hogy szükségszerűen átértékeli az egyes államok gazdasági szerepvállalásának jellegét és erejét – fordulatot hoz az államháztartási kiadások nagyságrendjének alakulásában.

A hetvenes évek végétől kiépülő jóléti államokra általánosan igaz tendencia – nevezetesen, hogy az azóta eltelt évtizedek során jelentős mértékben növekedtek az államháztartási kiadások – a válság során egyes országokban és országcsoportokban még tovább erősödött. Nem kizárólag nominál és reálértéken, hanem – a válság során visszaeső GDP következtében különösen – a GDP-arányos értékek szintjén is. Az elmúlt évtizedekben kiépült európai vegyes gazdaságok számára a világgazdasági válság katalizátorul szolgálhatott az államháztartási kiadások növekedésében. Az állami mentőcsomagokra szorult szektorok megsegítése, az állami impulzusokra építő gazdaságélénkítő csomagok bevezetése, valamint a válság eredményezte társadalmi krízisek tompítása érdekében sűrűbbre fonódó szociális védőháló az államháztartási kiadások 2000-es évek közepén észlelt arányaihoz képest érdemi növekedést eredményezett (1. táblázat).

Magyarország államháztartási kiadásainak GDP-hez viszonyított arányát tekintve részben igazodik, részben elkülönül a vázolt tendenciától. A 90-es években látható, a kiadási arányok csökkenésében megmutatkozó tendencia – részben az uniós átlagot évi 1,2–2,5 százalékkal meghaladó [Central European Management Intelligence, 2006] GDP-nek köszönhetően – hazánkra is igaz. A válság során az egyes országcsoportoknál észlelt aránynövekedés azonban Magyarország esetén a tanulmány vizsgálati időhorizontján nem mutatkozik meg. Ebben az időszakban lényegében a stagnáló, minimális csökkenéssel leírható kiadási arány jellemzi Magyarországot. Ennek oka, hogy Magyarország sajátos helyzetben volt a válság kitörésének pillanatában. A 2004-es év óta húzódó túlzottdeficit-eljárás miatt szükséges költségvetési kiigazítás, az állampapírpiac kiszáradása, valamint az ország IMF hitel eredményezte „gondnokság” alá helyezése, paradox módon azzal az országgal szemben előnyös követke-

ménnyel járt, hogy a gazdaságpolitika nem követhette az európai receptet, nem léphetett a kiadások növelésének útjára. A 2010-es kormányváltást követően felmerült a kiadások növelésének – és ezáltal a hiánycél kitolásának – igénye, az európai döntéshozók azonban szankciókat helyeztek kilátásba, amelynek hatására az új kormány elállt ennek megvalósításától. Így állhatott elő az a kedvező fordulat, hogy míg a válság hatására Európában növekedésnek indulhatott a GDP-arányos államháztartási kiadások mértéke, addig hazánk már önmagában a kiadások szinten tartásával is csökkentette a regionális viszonylatban fennálló hátrányát, valamint felzárkózott az államháztartási kiadások Európai Unió egészére jellemző átlagos mértékéhez [Felméry, 2014a].

1. táblázat: GDP-arányos államháztartási kiadások országcsoportok szerint, 1995–2012

	1995	2005	2010	2012
Magyarország	55,8	50,1	50,0	48,7
EU átlag	52,2	46,7	50,6	49,4
Kontinentális államok	54,4	50,6	52,5	52,0
Skandináv államok	58,6	48,7	52,5	52,4
Angolszász államok	42,1	38,7	57,7	45,2
Déli államok	47,5	44,4	49,9	49,9
Visegrádi „ötök”	52,5	43,9	45,7	44,3
Balti államok	38,0	34,5	42,1	37,4
2007-ben csatlakozók	-	35,5	38,8	36,3

Megjegyzés: a táblázat az összesített kiadások GDP-arányos értékeit mutatja százalékban kifejezve. Az adatok forrása: Eurostat online (a). A kontinentális államok között Ausztria, Belgium, Franciaország és Németország; a skandináv államok között Dánia, Finnország, Hollandia, Norvégia és Svédország; az angolszász államok között az Egyesült Királyság és Írország; a déli államok között Görögország, Olaszország, Portugália, Spanyolország; a visegrádi „ötök” között Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia; a balti államok között Észtország, Lettország és Litvánia; a 2007-ben csatlakozók között Bulgária és Románia átlagos államháztartási kiadási arányai szerepelnek.

Az európai átlagos kiadási arányhoz történő felzárkózás önmagában nyilvánvalóan üdvözlendő. Az átlaggal történő összehasonlítás azonban – annak köszönhetően, hogy eltereli figyelmet a lényegre érintő kérdésekről – sok esetben félrevezető lehet. Jelen esetben, amikor az európai átlag egymástól szignifikánsan különböző fejlettségű és eltérő mértékű állami társadalmi és gazdasági szerepvállalást megvalósító országokat takar, ezt különösen fontos hangsúlyozni. A kiadási arány szintjén látható konvergencia – illetve nem annak ténye, hanem értékelése – ugyanis módosul, amennyiben az egyes országcsoportok arányai képezik az összehasonlítás alapját. A bemutatott 1. táblázatból látható, hogy a 2005-től érdemben nem változó hazai kiadási arány ugyan valóban közelebb került az Európai Unió átlagához, a kiadási arány nagyságrendjét tekintve azonban – amellet, hogy nagyjából a déli államok alkotta országcsoport arányával megegyező – még mindig jóval közelebb áll a kontinentális és skandináv jóléti államok alkotta országcsoportok átlagához, mint a velünk egy gazdasági fejlettséggel bíró országok csoportjaiéhoz. Ez a megállapítás pedig önmagában más megvilágításba helyezi a kiadási arány alakulásának megítélését.

Ez különösen igaz, amennyiben az összehasonlítást a számunkra legfontosabb európai posztszocialista országok szintjén végezzük el (2. táblázat). A fent ismertett, a világgazdasági válság okozta tendenciák kisebb nagyságrendben ugyan, de ezen országok esetében helytállóak. A 90-es évekre kialakult – az arányokban megmutatózó – különbségek miatt azonban, a posztszocialista régió esetében továbbra sem lehet magyar felzárkózásról beszélni. Nem ritka, hogy az egyes posztszocialista országokkal történő összehasonlítás során, a tíz százalékpontot is meghaladja a kiadási arányokban megmutatózó különbség.

2. táblázat: GDP arányos államháztartási kiadások egyes posztszocialista országokban 1995–2012

	1995	2005	2010	2012
Bulgária	-	37,3	37,4	35,9
Csehország	53,0	43,0	43,7	44,5
Észtország	41,3	33,6	40,5	39,5
Lengyelország	-	43,4	45,4	42,2
Lettország	38,4	35,8	43,4	36,5
Magyarország	55,8	50,1	50,0	48,7
Románia	34,1	33,6	40,1	36,7
Szlovákia	48,6	38,0	40,0	37,8
Szlovénia	-	45,1	49,4	48,1

Megjegyzés: a táblázat az összesített kiadások GDP arányos értékeit mutatja százalékban kifejezve. Az adatok forrása: Eurostat online (a).

Magyarország az elmúlt húsz évben GDP-arányos államháztartási kiadásait tekintve kiemelkedett az az Európai Unió posztszocialista országai/államai közül, amelyekkel a földrajzi közelség, a közös történelmi múlt, a közel hasonló gazdasági fejlettség és versenyképesség különösen indokolja az összehasonlítást. A magyar állam a kelet-közép-európai régió országai közül 2012-ben – arányaiban – még mindig a legdrágábban működik.

Az államháztartási kiadások arányainak igazgatási ágazatok és alágazatok szerinti áttekintése során képet kaphatunk a kiadások túlterjeszkedtségét okozó területekről [Felméry, 2014b]. Ennek alapján kijelenthető, hogy a gazdasági ügyekre fordított kiadások egyes területei mellett (kereskedelem; foglalkoztatás; közlekedés; mező-, erdő-, vad-, halgazdálkodás) alapjaiban az általános igazgatási és közszolgáltatásokra fordított kiadások okozzák a kimagasló magyarországi arányokat. Ezen belül, az irányító és törvényhozó szervezetek – azaz szűken vett értelemben az államnak önmagának – a fenntartására, valamint az adósságszolgálatra költ Magyarország különösen sokat (3. táblázat).

Az adminisztratív kiadások ilyen mértékű jelenléte két tekintetben mindenképpen problematikus. Egyrészt azért, mert azok nincsenek igazán hatással a GDP egyen-súlyi szintjének alakulására. Az ehhez szükséges kedvező hatásokat kizárólag a termelés feltételeit javító, az infrastruktúrát fejlesztő kiadások segíthetik elő [Mellár, 1995]. Másrészt, az adminisztratív szolgáltatási tevékenység minőségét részben leíró kormányzati és igazgatási hatékonyság-mutatók tekintetében Magyarországnak nincs

oka különösebb büszkeségre. A Világbank által készített WGI-index (World Governance Indicators), valamint a Világgazdasági Fórum által számszerűsített GCI-index (Global Competitiveness Index) intézményi alindexe alapján Magyarország a 2000-es évek végén egyaránt a kevésbé jó minőségű kormányzással jellemezhető országok közé tartozik [Muraközy, 2012]. Az IMD World Competitiveness Center által vizsgált hatvan ország közül pedig kormányzati hatékonysága alapján az 53. helyet foglalja el és egyedül Szlovéniát képes megelőzni az az Európai Unió poszt-szocialista országai/államai közül [Felméry, 2014c]. E tekintetben valóban az államháztartási rendszerek paradoxonja, hogy az állami teljesítmény visszaszorulása mellett jelentős maradt az államháztartás terjedelme [Pulay et. al., 2009].

3. táblázat: Átlag feletti hazai kiadási mértékkel jellemezhető igazgatási ágazatok országcsoportok szerint, 2005–2012

	Általános igazgatási és közszolgáltatásokra fordított kiadások			Gazdasági ügyekre fordított kiadások			
	Összesen	Irányító és törvényhozó szervek, pénzügyi és külkapcsolatok	Adósságszolgálat	Összesen	Általános gazdasági ügyek, kereskedelem és foglalkoztatás	Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, vadászat, halászat	Közlekedés
Magyarország	9,5	4,5	4,2	6,2	1,2	0,9	3,4
EU25 majd EU27	6,4	-	-	4,2	-	-	-
Kontinentális államok	6,9	1,9	2,7	4,6	1,1	0,4	1,7
Skandináv államok	6,3	1,8	1,7	4,3	0,9	0,5	2,4
Angolszász államok	4,7	1,5	2,3	5,5	2,3	0,5	2,0
Déli államok	8,2	2,5	4,0	4,4	0,6	0,4	2,1
Visegrádi „ötök”	6,1	2,9	2,5	5,2	0,7	0,7	3,5
Balti államok	3,8	2,3	0,9	4,9	0,6	1,0	2,6
2007-ben csatlakozók	4,7	-	1,1	5,9	0,6	0,7	1,7

Megjegyzés: a táblázat 2005 és 2012 között általános igazgatási és közszolgáltatásokra, gazdasági ügyekre-, valamint ezen ágazatok egyes alágazataira fordított GDP-arányos átlagos kiadásokat tartalmazza, százalékban kifejezve. Az adatok forrása: Eurostat online (a). Az egyes országcsoportok felépítése az 1. táblázatnak megfelelően történt. Az „összesen” oszlop – további, a táblázatban fel nem tüntetett alágazatoknak köszönhetően – nem egyenlő a táblázatban felsorolt alágazatok összegével.

A jelentős terjedelem részben a jóléti kiadások esetén is tetten érhető. Lényegesen kisebb mértékben, mint azt az előzőekben láthattuk, de a jóléti szolgáltatásokat közvetítő igazgatási ágazatokra fordított összesített – 2005–2012 közötti átlagos – ráfordítások egyaránt értékelhetőek túlzottnak (4. táblázat)¹.

¹ Az elmúlt időszakban bekövetkezett, a 4. táblázatban megjelölt területeket érintő forráselvonások következtében: amennyiben 2014. évi keresztmetszeti vizsgálatra szorítkoznánk a trendvizsgálat helyett, minden bizonnyal kisebb magyarországi összesített kiadásokat látnánk, alapjaiban az oktatási ágazatot érintő forráselvonásnak köszönhetően.

4. táblázat: GDP-arányos jóléti kiadások országcsoportok szerint, 2005–2012

	Oktatás	Egészségügy	Szociális ellátás	Összesen
Magyarország	5,4	5,2	17,6	28,2
EU25 majd EU27	5,3	7,1	18,9	31,3
Kontinentális államok	5,4	7,5	20,7	33,6
Skandináv államok	6,4	7,4	20,2	34,0
Angolszász államok	5,7	7,4	15,4	28,5
Déli államok	4,9	6,6	17,4	28,9
Visegrádi „ötök”	5,2	6,0	15,2	26,4
Balti államok	6,1	5,1	11,8	23,0
2007-ben csatlakozók	3,9	3,8	12,5	20,2

Megjegyzés: a táblázat 2005 és 2012 között oktatásra, egészségügyre, valamint szociális ellátásra fordított átlagos GDP-arányos kiadásokat tartalmazza, százalékban kifejezve. Az adatok forrása: Eurostat online (a). Az egyes országcsoportok felépítése az 1. táblázatnak megfelelően történt.

A jóléti kiadások aránya ugyan – ellentétben az előbb bemutatott ágazatok arányaival – elmarad az uniós átlagtól, az átlag alattiság azonban a jóléti értelemben „háromsebességes” Európa következménye. E tekintetben a jóléti kiadások hazai aránya nagyságrendileg a déli és angolszász államok kiadási arányaival egyezik meg. Érdemben elmarad a kontinentális és skandináv államok hasonló arányaitól, egyúttal számottevően magasabb, mint a visegrádi, a balti, illetve a 2007-ben csatlakozó országok átlaga. Ráadásul a jóléti kiadások jelentős része csak elszámolási technikájában jóléti kiadás, valójában a gyenge hatékonyságot nyújtó állami szektorok szubvenciója [Bod, 2014].

A túlzott kiadások jelensége alapvetően az állam működési zavarainak orvoslását kezdeményező társadalmi igényekkel szemben artikulálódó államszervezeti túlélési kényszer, valamint a jólétipálya-függőség eredménye [Sajó, 2008]. A bürokratikus koordináció fennmaradási igényéből keletkező szervezeti önvédelem, valamint az állami jóléti jellegű szolgáltatások juttatásként történő társadalmi kezelése egyaránt a szocializmus paternalista öröksége. Az örökséghez való ragaszkodásra fény derül abból, hogy a 90-es évek végén a magyar társadalom közép- és alsó osztálya alapjaiban az anyagi helyzetnek tulajdonítja a „valahova tartozást”, és az emberek érdekeinek képviselőjeként a család mellett elsődlegesen az államot jelöli meg (5. táblázat). A 2000-es évek közepén a magyar társadalom több mint fele a jövedelmi különbségek csökkentését, valamint a munkahelyteremtést feltétlenül állami feladatnak tekinti [Albert-Dávid, 2009]. A teljes népesség 60 százalékot meghaladó aránya a rendszerváltás előtti szocialista rendszert a kapitalizmusnál anyagi szempontból jobbnak ítéli, 90 százalékot meghaladó aránya úgy gondolja, hogy túl magasak a társadalmi egyenlőtlenségek, mintegy 80 százaléka pedig az egyenlőtlenségek csökkentésében az állami szerepvállalást hangsúlyozza [Rose és Förster-d'Ercole, idézi Györffy, 2007]. Arra azonban, hogy a paternalizmus öröksége nem annyira súlyos és megfelelő gazdaságpolitikával levethető, a balti államok fejlődése szolgálat példát számunkra [vö. Csaba, 2014].

5. táblázat: A magyar társadalom biztonság iránti igénye, 1997–1998

	Az emberek érdekeit ki képviseli a legjobban?			Mi határozza meg, hogy ki hova tartozik?		
	Állam, pártok, szakszervezetek	Család	Egyén önmaga	Anyagi helyzet	Foglalkozás, képzettség	Kapcsolatok
Aktív népesség	41,7	38,7	19,6	-	-	-
Középosztály	40,6	41,3	18,1	48,0	22,7	29,3
Alsó osztály	44,0	35,8	20,2	58,8	23,4	17,8

Megjegyzés: A táblázat a magyar gazdasági elit társadalmi összetételének vizsgálata céljából végzett kutatás során alkalmazott összehasonlítás adatait tartalmazza. Az adatok forrása: Lengyel, 2007.

A magyar gazdaság fiskális szempontból szemlélve még mindig koraszülött jóléti állam. Önmagának fenntartására, valamint jóléti szolgáltatások biztosítására többségt költséget, mint a vele egy gazdasági súlycsoportba sorolható államok. A koraszülöttség érdekessége azonban az, hogy – mint azt az előzőkben láttuk – a jelenség alapjaiban nem a szociális védőháló részletgazdagságából, hanem sokkal inkább a védőháló biztosító állam – fiskális szempontból értelmezett – túlzott jelenlétéből adódik.

3. „FELEMÁS” KORASZÜLÖTTSÉG ÉS ADÓTERHELÉS

Magyarország a globális világgazdaságba a rendszerváltást követően bekapcsolódó, időközben pedig az Európai Unió részévé váló posztszocialista ország. Amennyiben egy, ezekkel a vonásokkal jellemezhető ország a gazdasági teljesítőképességét meghaladó államháztartási kiadásait nem képes visszaszorítani a teljesíthető (és az adófizetők által teljesíteni kívánt) szintre, akkor fiskális értelemben adódó gazdaságpolitikai döntései egy olyan – képzeletbeli – tengelyen helyezkednek el, amelynek végpontjai a következők. Egyik végletként a makrogazdasági költségvetési korlát puhasága fenntartható a jövő generációk terhére. Magyarországnak a 2000-es évek első felében tanúsított magatartása kiváló példa arra, hogy – kedvező világgazdasági feltételek mellett – a kiadások az államadósság növekedése révén ideig-óráig finanszírozhatóak. Másik végletként a makrogazdasági költségvetési korlát megkeményíthető. Ebben az esetben azonban – köszönhetően annak, hogy a külföldi többségi tulajdoni hányaddal bíró gazdasági pólus vállalatok az erős adóversennyel jellemezhető gazdasági környezetben, a hosszú távon fennálló, számukra negatív körülményekre a távozással válasznak – a túlköltekezés terheinek viselője a többségében hazai (dominánsan mikro- és kisvállalkozásból álló) vállalati pólus². A gyakorlatban kialakuló szakpolitikai megoldások a képzeletbeli tengely két végpontja között helyezkednek el. A kezelhetőség kedvéért azonban a továbbiakban – lényegi leegyszerűsítést alkalmazva – a két vegytiszta lehetőség közül indulunk ki az elemzés során.

2 A hazai pólusba az állami vállalatok is beleértendőek. Elég csak az energiaszektor állami tulajdonú vállalataira gondolnunk. Az állítás annyiban kiegészítésre szorul, hogy egyes, a távozásra rövid távon képtelen külföldi tulajdonú vállalatokra kivetett válság- és különadók is a kiadások fedezetét képezhetik.

A két választási lehetőség közül az első kizárólag elméletben létező megoldás. A makrogazdasági költségvetési korlát puhaságának fenntartása az integrációs kényszer, az Európai Unió biztosította forrásokhoz való hozzáférés érdekében nem járható út. A közösség tagjaként túlzottdeficit-eljárást és – előbb-utóbb akár a források felfüggesztésével, illetve megvonásával járó – következményeket von maga után. A második alternatíva azonban életképes megoldás. Amennyiben a politikai elit nem tartja vállalhatónak a túlterjeszkedett kiadások csökkentését, valamint vagy önszántából óvakodik az államadósság növelésétől, vagy bezárul előtte az adósság növelésének lehetősége, kizárólag a jelen adóterhelésének révén képes előteremteni a kiadások fedezetét. A mérlegazonosság a kiadások nagysága és az adóterhelés mértéke közötti összefüggéssé egyszerűsödik.

A gazdaságban érvényes általános adóterhelési mértékek érzékeltetésére a nemzetközi statisztika több mutatószámot is alkalmaz. A leggyakrabban hivatkozott mutatószám a költségvetésbe befolyó GDP-arányos adóbevétel nagyságát kimutató *adócentralizáció*, valamint az állami adó- és járulékterhek teljes munkaerőköltséghez viszonyított arányát kifejező *adóék*. E két mutatószám tekintetében Magyarország némileg eltérően teljesít (6. táblázat 1. és 2. oszlop). Az adócentralizáció esetén a hazai érték jelentősen meghaladja a posztoszocialista térség európai országcsoportjaira jellemző arányokat, valamint az Európai Unió átlagát (36,3 százalék), ugyanakkor érzékelhetően elmarad a kontinentális és skandináv államokra jellemző arányoktól. Ezzel szemben az adóék tekintetében a magyarországi arány a kontinentális államok átlagos arányától elmaradva, egyaránt felülmúlja mind a többségben fejlett országokat tömörítő OECD átlagot (35,9 százalék), mind a bemutatott valamennyi egyéb országcsoportra jellemző arányokat. A rendkívül magas adóéknak köszönhető az a másfél évtized óta fennálló ambivalencia, amely szerint a magyar munkaerő a hazai életszínvonalnak köszönhetően egyszerre olcsó, ugyanakkor a bérek terheinek köszönhetően meglehetősen drága [Bródy, 1998].

6. táblázat: Adóterhelés országcsoportok szerint, 2012–2013

	Adócentralizáció (2012)	Adóék (2013)	Járulékbevételek (2012)	Társaságiadó- bevételek (2012)
Magyarország	39,2	49,0	12,7	1,3
Kontinentális államok	43,2	50,8	15,2	2,4
Skandináv államok	43,5	39,7	8,5	4,6
Angolszász államok	32,1	29,1	5,5	2,7
Déli államok	35,7	42,8	11,2	2,6
Visegrádi „ötök”	34,5	42,1	13,9	2,3
Balti államok	29,2	41,7	10,4	1,5
2007-ben csatlakozók	28,1	37,9	8,0	1,9

Megjegyzés: a táblázat az adócentralizáció, az adóék, az összesített járulékbevételek, valamint a társaságiadó-bevételek esetében egyaránt a GDP-arányos átlagos értékeket mutatja, százalékban kifejezve. Az összesített járulékbevétel a munkaadói és a munkavállalói befizetések együttese. Az adatok forrása az adócentralizáció esetén Eurostat, 2014; az adóék esetében OECD online; az összesített járulékbevétel, valamint a társasági adóbevételek esetében IMD World Competitiveness Online. Az egyes országcsoportok felépítése az 1. táblázatnak megfelelően történt. Az adóék átlagos mértéke a balti államok esetén a 2011. évi adatok alapján, a 2007-ben csatlakozó országok esetén a 2012. évi adatok alapján került kiszámításra. Előbbi forrása: The Baltic Times, 2013; utóbbié Arias-Sanchez, 2014.

A munkát terhelő elvonások összesített adóterhelésben játszott robusztus szerepét egyaránt érzékelteti az összesített járulékbételek magas, valamint a társasági adóbevételek alacsony aránya (6. táblázat 3. és 4. oszlop). Az adócentralizáció és az adóék értékelése annyiban azonban közös, hogy a magyarországi adóterhelési arányok – legyen szó akár az összesített, akár a munkát terhelő elvonások számszerűsítéséről – érdemben haladják meg a posztoszocialista régió európai országcsoportjának arányait.

A makroszinten értelmezett adócentralizáció az egyes gazdasági pólusok szintjén azonban differenciált adóterhelési arányokat jelent. Így fordulhat elő, hogy a Magyarországon – nemzetközi összehasonlításban magasnak mondható – átlagosan 40 százalékos adócentralizáció egyes gazdasági szereplők esetén alacsonyabban, más szereplők számára magasabban alakul. A társasági adó, valamint a járulékok több mint felét nominálisan a költségvetésbe befizető külföldi tulajdonú vállalatok [Koren, 2014] hazai leányvállalatainak azon része, amely jelentős exporttevékenységgel bír, valamint azon magyar tulajdonú vállalkozások, amelyek nemzetközi jelenléttel és egyaránt értékelhető exportteljesítménnyel bírnak, az átlagos adócentralizációnál jóval kisebb vállalati GDP-n belüli adóterheléssel jellemezhetőek. Ezzel szemben a magyar magántulajdonban lévő, de kizárólag hazai piacon értékesítő kis- és középvállalkozások, az állami tulajdonú vállalatok, valamint azon – többségükben kiskereskedelmi tevékenységet végző – külföldi tulajdonú hazai leányvállalatok, amelyek termékeiket és szolgáltatásaikat Magyarországon értékesítik, a vállalati GDP-n belül magasabb adótartalommal rendelkeznek az átlagosnál [Papp-Felméry, 2015].

A különbség oka a beruházások révén nyert társasági adókedvezmények, valamint a tulajdonosok külföldi állampolgárságából, illetve az exportértékesítésből kifolyólag nem Magyarországon fizetett osztalék- és hozzáadottérték-adó.³ A társasági adókedvezmények mértékére érzékletes példa, hogy a kétszáz, az árbevétel alapján legnagyobb hazai vállalat, valamint a kétszáz legnagyobb feltörekvő középvállalat esetén az adózott és az adózás előtti eredmény átlagos aránya egyaránt 90 százalék körül található (7. táblázat). A társasági adófizetés szabályaiból – azaz az 500 millió forintot meghaladó adózás előtti eredményre vetített 19 százalékos adókulcsból – kiindulva, valamint annak ismeretében, hogy az átlagos adózás előtti eredmény a vizsgált feltörekvő középvállalatok esetén 572, a legnagyobb árbevételező vállalkozások esetén 9404 millió forint volt 2012-ben, utóbbiak esetén biztosan következhetünk a társasági adókedvezmények markáns jelenlétére. A realizált társasági adókedvezmények, az árbevételen belüli jelentős exporttartalom, valamint a külföldre kifizetésre kerülő osztalékadó feltételeinek együttállása esetén – az átlagos 40 százalékos adócentralizációval szemben – a bruttó hozzáadott értéken belüli adótartalom 20 százalék alá is csökkenhet. A feltételek hiányában azonban nem

3 A szerző fontosnak tartja hangsúlyozni: az adóterhelésben tetten érhető különbségek a törzsszövegben nevesített tényezők. A tulajdonos nemzetisége kizárólag az osztalékadó erejéig magyarázó tényezője az adóterhelés mértékének. Az adóterhelésben tetten érhető különbségek dominánsan az árbevételen belüli exporttartalomról eredeztethetőek. Ez ugyan a külföldi vállalatok hazai leányaira lényegesen nagyobb arányban jellemző, az exportra termelés lehetősége azonban a hazai tulajdonban lévő vállalatok előtt is nyitva álló lehetőség.

ritka, hogy minden második forint megtermelt hozzáadott érték az államkasszát gazdagítja [Papp–Felméry, 2014].

7. táblázat: Az adózott és az adózás előtti eredmény aránya vállalatípusok szerint

	2011	2012
A 200 legnagyobb árbevétellel rendelkező hazai vállalat	87,8	90,0
A 200 legnagyobb árbevétellel rendelkező hazai feltörekvő középvállalat	91,5	91,7

Megjegyzés: a táblázat azon vállalkozások adózott és az adózás előtti eredményeinek arányát mutatja százalékos formában, amelyek pozitív adózás előtti eredménnyel rendelkeztek. Az adatok forrása: Figyelő Top 200, 2013.

Az adóterhelésben tetten érhető különbségek érezhető makrogazdasági következményekkel bírnak. Az alacsony adóterheléssel jellemezhető vállalati pólus, valamint a – dominánsan a kereskedelemben, a lakossági szolgáltatásban, a mezőgazdaságban és az építőiparban tevékenykedő, a közterhekhez hozzájárulni nem kívánó vállalkozásokból felépülő – túlságosan kiterjesztett rejtett gazdaság (8. táblázat 1. oszlop) együttesének köszönhetően a magas államháztartási kiadások ellentételezésének kötelezettsége a másik vállalati pólusra hárul.⁴ A torz terhelési struktúra következtében a – jellemzően a hazai kkv-szektor és a közszolgáltató vállalkozásokat tömörítő – pólus adóterhelése az átlagos adócentralizációt érdemben meghaladva kiemelkedően magas, egyúttal leküzdhetetlen versenyhátrányt jelent a pólus számára.⁵ Mivel a legális üzletvitelt a szabályozó környezet magas terhelési arányokkal honorálja, a pólus vállalatainak jelentékeny része az évek során kifejlesztette védekező mechanizmusát. A túladóztatás jelenségére az egyes vállalatok ugyan a méretüknél és láthatóságuknál fogva különbözőképpen reagálnak, egyfajta evolúciós fejlődésként azonban mindannyian adaptálódtak a fennálló szabályokhoz. Aki ugyanis nem volt képes alkalmazkodni a kialakult rendhez, mára aligha maradt életben. Az adóelkerülési tevékenység ugyanis beépül az árakba és az alacsony termelékenységgel jellemezhető vállalkozások kíméletlen versenyében létfeltétellé válik. Nem véletlen tehát Magyarországon az adócsalás becsült mértékének magas [Semjén–Szántó–Tóth, 2001], valamint az adócsalás következtében kialakult gazdasági veszélyeztetettség érzetének (8. táblázat 2. oszlop) nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő aránya. A jelenséghez közvetve kapcsolódik az üzleti szektor korruptségének alakulása. Szemben a politikai elit korruptségének átlagos térségbeli megítélésével (8. táblázat 3. oszlop), az üzleti szektor korruptségének percepciója hazánkban magasabb, mint bármely vizsgált országcsoporthoz átlagos megítélésével (8. táblázat 4. oszlop).

⁴ A rejtett gazdaság számottevő magyarországi arányára – ha elfogadjuk, hogy a minimálbéren foglalkoztatottak aránya és a rejtett gazdaság nagysága korrelál egymáshoz [Tonin, 2007] – abból is következtethetünk, hogy a NAV adatai szerint 2011-ben az összes adózó 32,4 százaléka, 1 millió 457 ezer fő vallott be a minimálbér összegét felül nem múló jövedelmet [Nemzeti Adó- és Vámhivatal, 2012].

⁵ Ezen vállalati pólus gazdasági relevanciája semmiképpen sem lebecsülendő: a 2012-es évben a kkv-szektor foglalkoztatta a magyarországi munkavállalók 71,2 százalékát, egyúttal a GDP 53,2 százalékát teremtette elő [European Commission, 2013].

A magasan adóztatott fehér gazdaság, valamint a kiemelkedő versenyképességű nemzetközi vállalatok legális, illetve a hazai vállalatok illegális módon megvalósuló adóoptimalizálási tevékenységével jellemezhető részben fehér, részben szürkegazdaság gúzsba köti egymást [Papp, 2008]. A túlzott mértékű közkiadások finanszírozási igénye miatt a hazai kkv-szektor teljesítőképességéhez mérten *magasak az elvonások*. A kkv-szektor azokon az árakon, amelyek teljes mértékben tartalmazzák az általuk foglalkoztatott és a törvényeknek megfelelően adóztatott munkavállalók bérének adóját és közterheit, versenyképtelen. Mivel nem tud annyi hozzáadott értéket létrehozni az egyébként is torz versenykörnyezetben, amely fedezné az alkalmazotti jövedelmek, a vállalkozó által elvárt profitszint, valamint az állam által igényelt elvonások összességét, gyakorlatilag csalásra predesztinált.

8. táblázat: A túlzott adóterhelés következményei országcsoportok szerint, 2012–2013

	Feketegazdaság aránya (2012)	Adócsalás (2012)	Korrupció percepció index (2012)	Üzleti szektor korrupciója (2013)
Magyarország	22,5	2,0	55,0	3,8
Kontinentális államok	12,1	4,9	73,5	3,6
Skandináv államok	12,9	7,0	87,4	3,2
Angolszász államok	11,4	6,2	71,5	-
Déli államok	21,1	3,0	51,5	3,6
Visegrádi „ötök”	20,4	3,1	53,8	3,5
Balti államok	27,6	5,2	55,7	3,4
2007-ben csatlakozók	30,5	4,1	42,5	3,7

Megjegyzés: a feketegazdaság becsült mértéke az adott évi GDP arányában kifejezett érték. A magasabb érték a feketegazdaság nagyobb mértékű kiterjedtségét jelenti. Az adócsalás esetén a bemutatott – tízes skálán értelmezett – értékek vállalatvezetők megkérdezése alapján, „az adócsalás veszélyt jelent a vizsgált ország gazdaságára” állítással kapcsolatban megfogalmazott értékelés eredményei. A minél magasabb osztályzat jelenti a kisebb veszélyeztetettséget. A korrupció percepció index a közhivatalnokok és a politikusok körében érzékelt korrupció alapján – százfokozatú skálán – értékeli az egyes országokat. A magasabb érték alacsonyabb észlelt korrupció szintet jelent. Az üzleti szektor korrupciója esetén a bemutatott – ötös skálán értelmezett – értékek arra vonatkoznak, hogy az utca embere mennyire tartja korruptnak egy adott ország üzleti szektorát. A magasabb érték a magasabb korrupcióságot jelenti. Az adatok forrása a feketegazdaság esetén A. T. Kearney–Visa 2013; az adócsalás esetén IMD World Competitiveness Online; az üzleti szektor korrupciója esetén Transparency International Global Corruption Barometer 2013; a korrupció percepció index esetén Transparency International Corruption Perceptions Index 2012. Az egyes országcsoportok felépítése az 1. táblázatnak megfelelően történt.

4. ADÓTERHELÉS ÉS ÁLLAMI JELENLÉT

Az állam életünkben történő jelenlétét az átlag állampolgár – normál esetben – elsődlegesen nem fiskális kérdések kapcsán érzékeli. Ma a világ szerencsésebb hatodában, az államot elsősorban a jólét szolgáltatójával – nem pedig a jelenkor adószedőjével – azonosítják. Az állam – hogy csak a legfontosabbakat említsük – garantálja a politikai stabilitást, az igazságszolgáltatás révén megvalósítja a társadalmi tagok társadalmi békéhez szükséges kielégítő igazságérzetének érvényre juttatását, gondoskodik részben, vagy egészben az egészségügyi és öregkori ellátásról,

segíti a családokat a nevelési és oktatási feladatok részbeni átvállalásával, a bürokratikus koordináció eszközrendszerén keresztül szabályozza a különböző társadalmi és gazdasági folyamatokat, valamint közvetíti az együttéléshez szükséges társadalmi és kulturális normákat.

A nem kizárólag fiskális szempontokból szemlélt⁶ szerepvállalás mértéke e tekintetben egyre inkább felértékelődik. Az átlagos európai állampolgár az említett funkciók minőségi megvalósítását tartja fontosnak. Akár azon az áron is, hogy – amennyiben ott, ahol erre lehetőség mutatkozik, meghagyják számára a szabad szolgáltatóválasztás lehetőségét – nagyobb teret enged az állam társadalmi életterében történő megjelenésére. Többek között elfogadja azt is, hogy ma már Európában a foglalkoztatottak körülbelül egynegyede állami alkalmazott, a diákok négyötödének képzéséről pedig az állam gondoskodik (9. táblázat). Ahol pedig a felismerés megfelelő pénzügyi tudatossággal is társul, a minőségi szolgáltatások „felára” sem eredményez állampolgári felháborodást [vö. Béres–Huzdik, 2012].

9. táblázat: Országcsoportok szerinti állami szerepvállalás a foglalkoztatásban és az oktatásban

	A közsféra ágazataiban foglalkoztatottak összes foglalkoztatotthoz viszonyított aránya (2006)				Oktatási közintézményben tanuló diákok összes diákhoz viszonyított aránya (2012)
	Közigazgatás	Oktatás	Egészségügy	Összesen	
Magyarország	7,6	8,2	6,9	22,7	84,1
EU27	7,1	7,0	9,6	23,8	78,9
Kontinentális államok	8,4	6,8	11,2	26,4	73,2
Skandináv államok	6,1	8,1	16,8	31,0	87,9
Angolszász államok	6,1	7,9	11,1	25,1	72,8
Déli államok	7,0	6,5	6,1	19,6	84,3
Visegrádi „ötök”	6,8	7,4	6,5	20,7	88,9
Balti államok	6,4	8,6	5,8	20,9	83,8
2007-ben csatlakozók	6,3	5,7	4,7	16,7	93,7

Megjegyzés: a táblázat a közsféra ágazataiban foglalkoztatott munkavállalók összes foglalkoztatotthoz viszonyított arányát, illetve az oktatási közintézményekben tanuló diákok összes tanulóhoz viszonyított arányát mutatja, százalékban kifejezve. A foglalkoztatotti arány esetén az osztályozás a hagyományos nemzetgazdasági ágak szerinti klasszifikációt követi: a közigazgatási ágazatba a védelem és a kötelező társadalombiztosítás, az egészségügyi ágazatba a szociális feladatok is beletartoznak. Az adatok forrása a foglalkoztatotti arány esetén International Labour Office, 2007; a tanulói arány esetén Eurostat online (b).

Amellett, hogy a 9. táblázatban közzétett foglalkoztatási arányok is megerősítik a korábbiakban az államháztartási kiadásoknál elmondottakat, azaz nem csak a kiadási, hanem a foglalkoztatási arányokban is tükröződik a magyarországi állam robusztus

⁶ A szétválasztás annyiban persze teoretikus, hogy az állami aktivitás – beszéljünk bármilyen szolgáltatás közvetítéséről – a költségvonzatoktól el nem választható.

önfenntartási igénye, az az Európai Unió posztszocialista országaihoz/államaihoz képest nagyobb és drágább állam létjogosultsága – ahogy arra az előbbieken tételesen hivatkoztunk – a különböző nemzetközi szervezetek által számszerűsített állam-működési minőséget vizsgáló indexekben és indikátorokban nem igazolódik vissza.

A frázis, amely szerint nem a méret a lényeg, persze az államok esetén is igaz. Higgyünk ugyanis akármekkora államban, nem kizárólag az állami jelenlét számít. Az állam mellett ugyanis ott él minden, ami – összefoglalóan nevezve – nem állami tevékenység. Ahol ugyanis visszaszorul a bürokratikus koordináció – a koordinációs vákuum lehetetlenségét feltételezve – jól tudjuk, megjelennek egyéb közvetítő mechanizmusok.⁷ A kérdés tehát annyiban erőteljesen leegyszerűsítő, hogy mekkora egy gazdaságban a bürokratikus koordináció mértéke. Az értékelés során annak az elemzése is szükséges, hogy az állam adott nagyságú jelenléte mellett milyen *más mechanizmusokon* keresztül – és ezek révén milyen hatékonysággal és eredményességgel – zajlik a különböző, társadalom számára fontos feladatok elvégzése.

Így fordulhat elő, hogy mind az átlagosnál magasabb redisztribúcióval és államháztartási kiadásokkal jellemezhető skandináv államok kiterjedt jóléti rendszerei, mind az alacsonyabb redisztribúcióval és alacsonyabb államháztartási kiadásokkal jellemezhető angolszász államok egyéni felelősséget hangsúlyozó rendszerei a hatékonyság szempontjából egyaránt kiemelkedően teljesítenek [Bakács–Borkó, 2006]. Ráadásul egyéb – itt kifejtésre nem kerülő – tényezők indokán esetükben kisebb, a kulturális sajátosságok miatt fiskális önmérsékletet kevésbé tanúsítani képes államok – így az elmúlt másfél évtized nagy részében Magyarország – esetében nagyobb mértékben jelenik meg az *újraelosztási paradoxon*. A fogalomban összefoglalható kettősség lényege, hogy a magas újraelosztás egyrészt a jövedelmek nivellálásán keresztül elősegített vertikális mobilitáshoz – azaz a tehetségek társadalmi érvényesüléséhez, ezáltal pedig a társadalmi értékteremtés maximalizálásához – elengedhetetlen, ugyanakkor visszafogja a beruházások, valamint az egyéni kezdeményezések révén megvalósított teljesítményt [Kopátsy, 2013]. Tudatosítsuk: a paradoxon feloldására nincs lehetőség, a gazdaságpolitika e tekintetben is az egyensúlyozás művészete.

Magyarország – a társadalmi felzárkózás ügyére érzékeny szerző normatív megközelítése szerint részben persze helyesen – a rendszerváltás óta alapvetően az első megoldást helyezte előtérbe a fenti kettő közül. Köszönhetően annak, hogy az elmúlt két és fél évtizedben mindvégig igaz volt a – sajnos továbbra is kijelentő módban írandó – állítás, amely szerint a lakosság nagy többsége semmilyen tartalékkal nem rendelkezik, az államtól kimondottan támaszt vár, jövedelmeinek stabilizálásához erőteljesen rászorul a szociális juttatásokra. A szociális kiadások markáns jelenléte iránti állampolgári igényből következően az államháztartási kiadások

7 Ebből következik – s erre ismét Kornai János hívta fel a figyelmet –, hogy a szerzőnek némileg már most önkritikát szükséges gyakorolnia. Annyiban mindenképpen, hogy a tanulmánya során használt GDP-arányos államháztartási kiadások kizárólag az állami jelenlét fiskális szempontból értelmezhető mértékéről adnak számot, a más – Polányi Károly terminológiájával élve: reciprocitativ és piaci [Polányi, 1976]; C.E. Lindblom terminológiájával élve: piaci és meggyőződési [Lindblom, 1977]; Kornai János terminológiájával élve: piaci, etikai, családi, önkormányzati [Kornai, 1993] – koordinációs mechanizmuson keresztül megvalósuló társadalmi tranzakciók értékelését nem veszik figyelembe.

nagyságrendje és a magas redisztribúció e tekintetben indokolható is lenne. A helyzet azonban az, hogy – mint azt előbbieken láthattuk – Magyarországon annyiban „felemás” az államháztartási kiadások szerkezete, hogy abban a gazdasági fejlettséghez mérten a jóléti kiadások mellett az állam önfenntartási költsége is kiemelkedő. Ha pedig elfogadjuk azt a közgazdászok által többször is hangsúlyozott felismerést, hogy a minél centralizáltabb hatalom – értékválasztástól függetlenül – kisebb hatékonysághoz vezet, illetve, hogy a válságban azok az országok voltak sikeresek, amelyek alacsonyabb jövedelemcentralizációs mutatókkal bírnak, érdemes lehet elgondolkodni és ab ovo nem elvetni a megkövesedett struktúrák lebontásának szükségességét. A szerző álláspontja szerint: téved, aki azt gondolja, hogy a sort a felzárkózásra szoruló társadalmi rétegek támogatásának csökkentésével kell kezdeni.

IRODALOM

- Albert F.– Dávid B. (2009): *Állami szerepvállalás – egyéni felelősség*, Európai Társadalmi Jelentés 2009, Budapest: TÁRKI
- Arias, O. S.–Sanchez-Paramo C. (2014): *Back to Work. Growing with Jobs in Europe and Central Asia*, The World Bank, Washington
- A. T. Kearney–Visa Europe (2013): *Shadow economy in Europe* (http://www.africa.atkearney.com/paper/-/asset_publisher/dVxv4Hz2h8bS/content/the-shadow-economy-in-europe-2013/10192 (letöltés ideje: 2015.03.03.))
- Bakács A.–Borkó T. (2006): *Az állami szerepvállalás európai modelljei: a mediterrán, a skandináv, az angolszász, valamint a német-francia kontinentális modell. Tanulságok Magyarország számára*, International Center for Economic Growth
- Barr, N. (2009): *A jóléti állam gazdaságtana: a nagy ellátórendszerek működésének összefüggései*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- Béres D.–Huzdik K. (2012): „A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten” *Pénzügyi Szemle*, 3. szám, 322–336.
- Bod P. Á. (2014): *Nem szokványos gazdaságpolitikák*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- Bródy A. (1998): „Az újraelosztásról.” *Közgazdasági Szemle*, XLV. évfolyam, 816–834.
- Central European Management Intelligence (2006): *Makro egyensúly és gazdasági növekedés*, http://www.cemi.hu/data/uploadfile/hu_246/phpM2c9oh.Makro%20egyens%20C3%BAlly%20C3%A9s%20gazdas%20A1gi%20n%20C3%B6veked%20C3%A9s.pdf (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- Csaba L. (2007): „Átmenet vagy spontán rend(etlenség)?” *Közgazdasági Szemle*, LIV. évfolyam, 757–773.
- Csaba L. (2014): „Van-e európai közgazdaságtan? Interjú Csaba Lászlóval.” *Közgazdaság*, 2014/2, 215–221.
- Esping-Andersen, G. (1991): *The Three World of Welfare Capitalism*, Princetown: Princetown University Press

- European Commission (2013): *2013. évi SBA tájékoztató*, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2013/hungary_hu.pdf (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- Eurostat online (a): General Government Expenditure by Function, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_a_exp&lang=en (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- Eurostat online (b): Students by ISCED level, type of institution (private or public) and study intensity (full-time, part-time), http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_enr11at&lang=en (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- Eurostat (2014): Taxation trends in European Union, Publication Office of the European Union, Luxembourg, http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2014/report.pdf (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- Felméry Z. (2014a): „Az európai államok államháztartási kiadásainak alakulása a világgazdasági válság következtében.” *Nemzet és Biztonság*, 2014/3. 105–118.
- Felméry Z. (2014b): „A költségvetési kiadások diagnózisa és csökkentésük lehetőségei.” *Nemzet és Biztonság*, 2014/1. 131–143.
- Felméry Z. (2014c): „A hazai kormányzati hatékonyság szerepe az ország versenyképességének megítélésében.” *Nemzet és Biztonság*, 2014/4. 129–142.
- Figyelő Top 200 (2013): CD-ROM, Budapest: MediaCity Magyarország Kft.
- Gedeon P. (2001): „Merre tart a német jóléti állam? Társadalombiztosítási alrendszerek Németországban.” *Közgazdasági Szemle*, XLVIII. évfolyam, 130–149.
- Győrffy D. (2007): „A szocialista rendszer öröksége. Egyensúlyzavarok továbbélése és átalakulása” In: Muraközy L. et al. (2007): *Fecseg a felszín és hallgat a mély. Tudatok és tudatalattik a gazdaságpolitikában*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- IMD World Competitiveness online, <https://www.worldcompetitiveness.com/OnLine/App/Index.htm> (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- International Labour Office (2007): *Yearbook of Labour Statistics*, Geneva: ILO
- Janky B.-Lengyel Gy. (2004): „Vállalati magtartás és túlélési esélyek a posztoszocialista átmenetgazdaságban.” *Közgazdasági Szemle*, LI. évfolyam, 699–716.
- Juhász R. (2010): „Posztoszocialista fejlődési pályák.” *Közgazdasági Szemle*, LVII. évfolyam, 222–240.
- Kopátsy S. (2013): *Történelemszemléletem*, Szentendre: Vincze Papírmerítő Műhely
- Koren M. (2014): *Sokat köszönhetünk a multiknak*, <http://index.hu/gazdasag/2014/02/03/multik/> (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- Kornai J. (1993): *A szocialista rendszer*, Budapest: HVG Kiadó
- Kornai J. (1993): „A posztoszocialista átmenet és az állam: gondolatok fiskális problémákról” In: Kornai J. (1993): *Útkeresés*, Budapest: Századvég Kiadó, 113–143.
- Kornai J. (2004): „Mit tanulhatnak a posztoszocialista átmenet útjára lépő országok az átmenet eddigi tapasztalataiból?” *Közgazdasági Szemle*, LI. évfolyam, 899–923.

- Krekó J.–P. Kiss G. (2007): *Adóelkerülés és a magyar adórendszer*, 65. számú tanulmány, Budapest: Magyar Nemzeti Bank
- Lengyel Gy. (2007): *A magyar gazdasági elit társadalmi összetétele a huszadik század végén*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- Lengyel Gy.–Rostoványi Zs. (2001): „Transformation and Adaptation of Hungary in the 1990's” In: Lengyel Gy.–Rostoványi Zs. et al. (2001): *The Small Transformation. Society, Economy and Politics in Hungary and the New European Architecture*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- Lindblom, C. E. (1977): *Politics and Markets. The World's Political Economic System*, New York: Basic Books
- Mellár T. (1995): „A költségvetési kiadások hatása a kínálatra.” *Közgazdasági Szemle*, XLII. évfolyam, 552–570.
- Muraközy L. (2007): „Álmaink állama – államaink álma” In: Muraközy L. et al. (2007): *Fecseg a felszín és hallgat a mély. Tudatok és tudatalattik a gazdaságpolitikában*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- Muraközy L. (2012): *Az államok kora. Az európai modell*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- Nagy A. (1998): „A jóléti rendszer Franciaországban.” *Közgazdasági Szemle*, XLV. évfolyam, 456–478.
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal (2012): Társasági adó, SZJA és EVA bevallások tapasztalatai,
http://nav.gov.hu/data/cms258611/Sajtotajekoztato_hatteranyag_TAO_SZJA_EVA_20120911.pdf (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- OECD online: Taxing Wages, Country Note for Hungary,
http://www.oecd.org/hungary/taxingwages-hungary.htm?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201410 (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- Papp J.(2008): „A gúzsba kötött gazdaság kiszabadítása.” *Pénzügyi Szemle*, 4. szám, 663–694.
- Papp J. (2011): „Adóterhelés, termelékenység, gazdasági növekedés.” *ISD Dunaferr Műszaki gazdasági közlemények*, XLIX. évfolyam, 3. szám, 156–164.
- Papp J.–Felméry Z. (2015): „A GDP összetételének eltérései vállalat-típusok között.” *Közgazdasági Szemle*, megjelenés alatt
- Polányi K. (1976): „A gazdaság, mint intézményesített folyamat.” In: *Polányi Károly gazdaságtörténeti munkái*, Budapest: Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, 13–67.
- Pulay Gy. et al. (2009): *Az állam célszerű gazdasági szerepvállalása a XXI. század elejének globális gazdaságában*, <http://www.asz.hu/tanulmanyok/2009/az-allam-celszeru-gazdasagi-szerepvallalasa-a-xxi-szazad-elejenek-globalis-gazdasagaban/t310.pdf> (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- Sajó A. (2008): „Az állam működési zavarainak társadalmi újratermelése.” *Közgazdasági Szemle*, LV. évfolyam, 690–711.
- Semjén A. – Szántó Z. – Tóth J. (2001): *Adócsalás és adóigazgatás. Mikroökonómiai modellek és empirikus elemzések a rejtett gazdaságról*, Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – TÁRKI

- The Baltic Times (2013): Latvia has highest tax wedge on labor among the Baltics, <http://www.baltictimes.com/news/articles/32800/> (letöltés ideje: 2015.03.03)
- Tonin, M. (2007): „Minimum Wage and Tax Evasion: Theory and Evidence”, *The William Davidson Institute, University of Michigan, Working Paper Number 865*.
- Transparency International (2012): *Corruption Perceptions Index*, <http://www.transparency.org/cpi2012/results> (letöltés ideje: 2015.03.03.)
- Transparency International (2013): *Global Corruption Barometer*, http://issuu.com/transparencyinternational/docs/2013_globalcorruptionbarometer_en?e=2496456/3903358 (letöltés ideje: 2015.03.03.)